

- Bij een rustplaats met enkele grote *maaskeien* gaan we rechtdoor over het brede, onverharde pad.

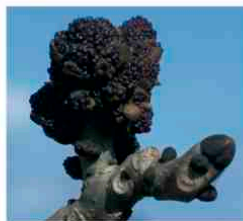
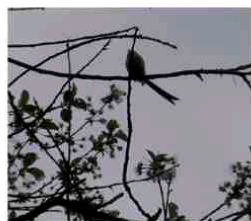
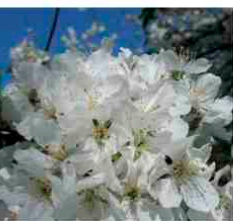
Bij de maaskeien is het eindpunt van het Pieterpad, gemarkeerd door aan een gedenkzuil. De stenen zijn een monument voor <Ir. D.C. van Schaik>. Aan de rechterkant van de weg ligt de groeve van de ENCI.

De grote stenen zijn gevonden in de deklagen die zijn afgegraven om bij de mergel te komen. Op meer plaatsen in Maastricht zijn dergelijke flinke exemplaren te vinden, bijvoorbeeld op het Bosquetplein bij het Natuurhistorisch Museum. De stenen komen oorspronkelijk uit de Ardennen. Men gaat er van uit dat ze tijdens één van de ijstijden hier zijn beland. Waarschijnlijk zaten ze ingevroren in grote stukken ijs die de Maas afdreven.

Links en rechts van het pad staan veel struiken en bomen, zoals de Limburgse kriek, de es met zwarte eindknop en wilgen met pluizen, goed voor nestjes van vogels zoals de staartmees.

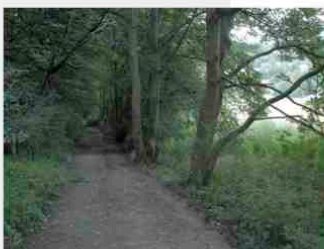
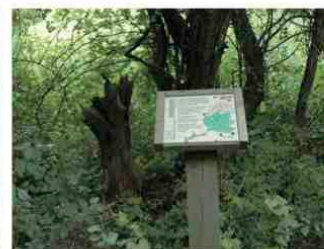
- Na de grote stenen lopen we 300 meter langs een steil stukje bos van <de Schark> aan de linkerkant en nemen direct na het bos de eerste pad linksaf naar beneden, bij punt D (175.68/315.47).

D Aanlooproute (175.68/315.47) of terug naar startplaats B (Chalet Bergurst / Fort St. Pieter)

Van B (via D) naar A: sla bij D rechtsaf op weg naar A.
Van D (terug) naar B: sla bij D niet linksaf, maar loop rechtdoor tot de van Schaiksteen, sla linksaf en we komen zo weer bij het beginpunt B uit.

- De wandelaars die bij de Natuurtuinen vertrekpunt A óf nabij Kanne bij C zijn gestart óf net bij B zijn vertrokken, gaan de helling naar beneden, langs de bosrand en meidoornhaag met bomenbordje.

De wandelaars die naar de Natuurtuinen (terug) gaan volgen hier een stukje van de zes kilometer lange bomenroute door Maastricht. Deze is door IVN-Maastricht uitgezet en beschreven in een wandelboekje. De route

is ook te herkennen aan de verschillende tekstbordjes van de Bomenstichting met uitleg over onder meer meidoorn, eik en beuk, als de bordjes ze niet vernield zijn. Na de bocht naar rechts zien we aan de rechterkant een klein monument "Eik en Beuk" ter herinnering aan het 25-jarig jubileum van IVN-Maastricht in 1996. Jac. P. Thijsse, de natuurvorser pur sang (1865-1945,) schreef een heel mooi boek over de eik en de beuk. Hier dienen ze als verbindingsschakels tussen het hellingbos en het bos van de Schark en vanaf hun stek is er een pracht uitzicht op het Jekerdal.

- Het wandelpad komt uit op een verharde weg die achter een rij huizen loopt. • We volgen deze weg. Aan de rechterkant

ligt de voormalige <Nekami-groef>, nu in gebruik als speeltuin "de Merregelhoof".

- Na een haakse bocht naar links komen we op de

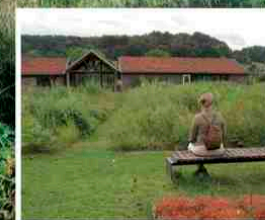
Mergelweg. • Hier gaan we rechtsaf (175.60/316.00) en slaan de eerste weg de Drabbelstraat linksaf (175.61/316.05) in. • Zo komen we weer bij het vertrekpunt A van deze wandeling, de <Natuurtuinen Jekerdal> (175.47/316.11).

Is de Natuurtuin open, loop dan even binnen en geniet van de prachtige wilde bloemen en haar bezoekers, zoals de vele soorten vlinders. De Nectarkroeg van het IVN is daar een ideale plaats voor.

Of zwerf langs de biotopen, van poel tot moestuin, voorzien van bordjes met tekst en uitleg. Er is een kleine verkoopstand met wilde bloemenzaden, loepotjes en enkele wandelboekjes. En misschien staat ook hier de koffie klaar. Maar wellicht heeft u gewoon zin om na deze lange wandeling even rustig te zitten om na te genieten van het mooie Jekerdal met al haar bijzondere facetten; zoek dan een bankje in de tuin op.

Wandelaars die vertrokken zijn van af punt C of B pikken de route op bij punt A, op pagina 26, om terug te lopen naar Kanne of Chalet Bergurst.

IVN-Maastricht hoopt dat u in de voetsporen van de wandelaar van vroeger en nu, net zo genoten heeft van het "Jekerdal, de achtertuin van Maastricht".

Draai om Jeker

Draai om
kermen de huizen
terwijl ze hijgend
op elkaar leunen.

Draai om
in je heuvelrijk
als je licht vangt
kun je schaduw maken.

Draai om
voor je in gedichten
en zonder namen
sterven moet.

Erik Solvanger
Uit de bundel
Jekerparkpoëzie

4 Het verhaal van het Jekerdal

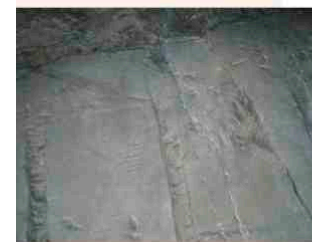
een dik pakket van kalk. Ook grotere dieren die leefden in die zee kwamen na hun dood op de bodem terecht en werden langzaam bedolven onder de lagen kalk.

Mergel, grind en löss

Een rivierdal zoals dat van de Jeker geeft ons een mooi kijkje in de ondergrond. Immers in de hellingen wordt het bodemmateriaal zichtbaar. Zo krijgen we een goed inzicht in de geologische geschiedenis van dit gebied. De bodem van Zuid-Limburg bestaat uit dikke lagen van zachte kalksteen. De kleur varieert van wit tot geel. Van oudsher noemen we dit mergel, maar dat is geen juiste benaming. Echte mergel is kalksteen dat klei bevat en daardoor vaak een gele of oranje kleur heeft. In onze mergel is echter geen grammetje klei te bespeuren. Deze kalksteen is ontstaan in de laatste periode van het Krijt, tussen zeventig en vijftien miljoen jaar geleden. Limburg was toen een ondiepe zee, maar het vasteland was niet ver weg. Het was toen tropisch warm in deze streken. In die tropische zee leefden talloze microscopisch kleine diertjes. Deze hadden een skeletje van kalk. Als ze stierven, zakten het kalkskeletje naar de bodem van de zee. Zo vormde zich

We noemen dit fossielen. Er zitten heel herkenbare diersoorten tussen, zoals mosselen, schelpdieren, kreeften, krabben en zee-egels. Maar er zijn ook resten te vinden van exotische dieren die al lang zijn uitgestorven. Het bekendste voorbeeld is de Mosasaurus, de tegenhanger uit zee van de Dinosauriërs op het land. In het Natuurhistorisch Museum in Maastricht zijn de versteende resten van de dieren uit het Krijt te bewonderen.

Het is in deze mergellagen dat mensen de beroemde gangenstelsels hebben uitgegraven. Al voor de Romeinse tijd werd mergel gewonnen als meststof voor op het land. Ook de Romeinen hebben mergel gebruikt, maar de huidige gangen zijn ontstaan in de late middeleeuwen. De mergel werd in

blokken uit de wand gezaagd, waardoor de typische gangenstelsels ontstonden. De blokbrekers hebben tal van tekeningen en sporen achtergelaten, maar ook later hebben mensen de gangen versierd. Het mooiste voorbeeld is misschien wel de Jezuïetengrot, die we op onze route tegenkomen. De blokken vinden we terug als bouwmateriaal in de directe omgeving. Tijdens onze wandelingen zien we vele voorbeelden in de vorm van huizen, boerderijen, kerken en kapellen, met als meest indrukwekkende voorbeeld Château Neercanne.

Na het Krijt bleef Limburg onder water, maar het klimaat werd kouder. Met als gevolg dat de diertjes met een kalkskelet sterk in aantal afnamen. De afzettingen bevatten dan ook steeds minder kalk; zand kwam er voor in de plaats. Ongeveer vijftien miljoen jaar geleden kwam Limburg definitief boven de zeespiegel uit. Op de voormalige zeebodem vormden zich rivieren die het regenwater afvoerden van het vasteland naar de zee. Uiteindelijk vormde zich de Maas, die niet alleen water, maar ook allerlei afbraakproducten meevoerde van hoger gelegen gebieden. De Maas bedekte zo de oude zeebodem met grind, rivierzand en klei. Tijdens de laatste twee ijstijden

werden die lagen grind en zand bedekt door een dik pakket löss. Dit is zeer fijn materiaal dat door de noordwestenwind is meegenomen en hier is afgezet. Het moedermateriaal was afkomstig van de omgeving van de grote rivieren en de Noordzee.

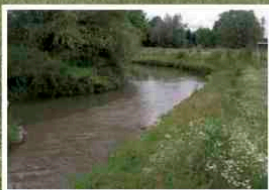
Ook in België en Duitsland vinden we uitgestrekte lössgebieden. Op de plateaus liggen nog altijd dikke lagen löss, die de vruchtbare bodem van Limburg vormen. Op de randen van de plateaus en de berghellingen is het materiaal verdwenen en komen de oudere lagen aan de oppervlakte.

En dan is er een dal

Het Jekerdal moet ongeveer 1,75 miljoen jaar geleden zijn ontstaan. De Maas kreeg toen haar definitieve loop van zuid naar noord. Voor die tijd maakte de rivier ten zuiden van Maastricht een bocht naar het oosten. We spreken dan van de Oost-maas, een zijrivier van de Rijn. Pas later breekt de Maas door naar het noorden en bestaat sinds dan als een zelfstandige rivier.

De gebieden langs de Maas waterden af op de rivier. Dit gebeurde via natuurlijke laagtes in het terrein. Door de schurende werking van het water werden die laagtes met elkaar verbonden en vormden zich riviertjes. De Jeker moet één van de vele stroompjes zijn geweest die uiteindelijk in de Maas uitkwamen.

De ijstijden hebben het proces van dalvorming versneld. Tijdens een ijstijd, die duizenden jaren kon duren, heerste hier

een toendraklimaat. Alleen in de zomermaanden kwam de temperatuur boven het vriespunt. Dan smolt het ijs en nam de waterafvoer van de Jeker enorm toe. Het woeste water sleurde alles mee wat het op haar weg tegenkwam. Zo vormde zich een breed rivierdal. In de warmere perioden tussen de ijstijden was de waterafvoer veel geringer en groef de rivier een smal, diep dal in die brede bedding uit de ijstijd. Koude en warme perioden wisselden elkaar af en zo kreeg het huidige Jekerdal een typische terrasvorm. Helaas zijn de meeste terrassen niet meer zichtbaar door het eeuwenlange ploegen van de hellingen, maar op sommige plekken zijn ze nog duidelijk te zien, zoals op de westhelling van de Sint-Pietersberg ter hoogte van de Natuurtuinen.

Typisch Zuid-Limburg

Limburgse dalen hebben dus een terrasvorm. Daarnaast zijn ze asymmetrisch. De ene dalhelling is steil (bijvoorbeeld de westhelling van de Sint-Pietersberg), de tegenoverliggende helling is glooiend (de oosthelling van de Louwberg met wijngaarden). Het riviertje ligt altijd tegen de steile helling aan. In het Jekerdal is dit goed zichtbaar, vooral bij Château

Neercanne. Deze vorm hebben we ook aan de ijstijden te danken. De bodem was in een koude periode vrijwel het gehele jaar bevroren. Alleen in de zomer kregen hellingen die op het zuiden gericht waren net genoeg zonlicht om de bodem te laten ontdooien; op deze hellingen zijn nu onder meer wijngaarden te vinden. De hellingen waren nauwelijks begroeid en dus gleed het ontdooide materiaal de helling af. Hierdoor werd de helling minder steil. Het materiaal dat hierbij loskwam, duwde het riviertje in de richting van de bevroren helling aan de andere kant van het dal. In de hellingen zelf vinden we ook dalen. Ze lopen altijd van het plateau naar de dalbodem en we noemen ze droogdalen omdat ze niet altijd stromend water bevatten. Rond Kanne zijn enkele droogdalen goed zichtbaar, de Muizenberg en het

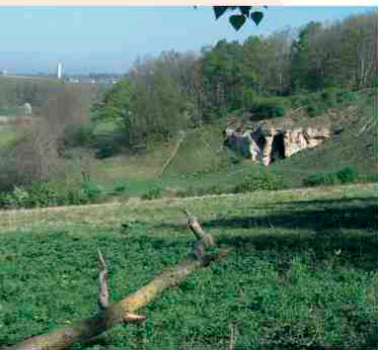
droogdal bij de Duivelsgrot zijn mooie voorbeelden. Droogdalen zijn ontstaan in de ijstijden. De bodem was in die barre tijden bijna permanent bevroren. Het regenwater zakte niet weg in de ondergrond, maar bleef op het oppervlak en stroomde naar de randen van de plateaus. Daar ontstonden komvormige diepten, die we dellen noemen. Vanuit een del stroomde het water omlaag langs de hellingen en schuurde daarbij een dal uit. In warmere tijden stopte de watertoevoer grotendeels en bleef een droogdal achter. Toch zijn droogdalen zelfs nu nog altijd de natste plekken op een helling. Later gebruikten de mensen deze droogdalen als weg van het dal naar het plateau; de helling was op die plek immers minder steil. Het gevolg was wel dat de erosie toenam en zich holle wegen vormden. Bij Château Neercanne lopen we ook over zo'n oude holle weg.

Gravers, zoals dassen, maken vaak gebruik van de steile hellingen om er een burcht aan te leggen.

Menselijke gravers ontdekten dat de mergel er makkelijk toegankelijk was. We vinden dan ook veel ingangen van groeven juist in de droogdalen, bijvoorbeeld de Apostelgroeve, de Duivelsgrot en de groeve op de Muizenberg bij Kanne.

De mens komt in beeld

De terrassen zijn door de dalbewoners altijd nuttig gebruikt. De lage gebieden langs de rivier waren in gebruik als weiland voor het grote vee van de boeren. De dorpjes lagen op de eerste terrasrand en waren zo goed beschermd tegen hoogwater. De terrasrand zelf was vaak in gebruik als weg. De Mergelweg is hier een voorbeeld van. De zacht glooiende helling gebruikte men als akker en op de steilste stukken was bos.

Dit bos werd gebruikt om brand- en geriefhout te verzamelen. Ook werd het kleinvee er geweid. Het plateau was tot ver in de Middeleeuwen nauwelijks bewoond.

Het Jekerdal wijkt iets af van dit Limburgse patroon. Het dal was tussen Maastricht en Kanne erg nat.

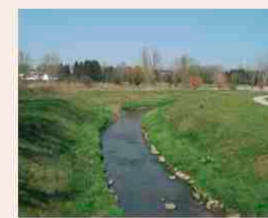
Grote delen van het dal stonden een deel van het jaar onder water. Ook moeten er verschillende bronnetjes zijn geweest, de St. Servatiusbron is daar slechts één voorbeeld van. Daarnaast stuwden de vele watermolens het water op, met een hogere grondwaterstand als gevolg.

De wegen waren een groot deel van het jaar nauwelijks begaanbaar. Daarom liep de belangrijkste verbindingsweg tussen Kanne en Maastricht over het plateau. Deze weg kennen we als de Susserweg. De oudste boerderijen lagen aan de weg en niet in het dal. Beneden in het Jekerdal lagen alleen maar de watermolens, deze waren uiteraard afhankelijk van het water in de Jeker. Pas later verschenen er boerderijen in het dal nadat de bodem kunstmatig droger was gemaakt door bijvoorbeeld het aanplanten van populieren. Van dit natte Jekerdal is tegenwoordig niets meer terug te vinden. De aanleg van het Albertkanaal in 1927 verlaagde de grondwaterstand enorm. Grondwateronttrekkingen voor drinkwater en industrie deden de rest.

De natuur

In het verleden was het Jekerdal behoorlijk nat, met veel bijzondere vochtminnende planten. Door menselijke invloeden is het dal tegenwoordig flink verdroogd, maar er zijn nog wel plekken met bijzondere natuurwaarden. Zo maakt het dal rond Kanne deel uit van het grensoverschrijdende habitatrichtlijngebied rond de Sint-Pietersberg. Vooral de amfibieën en de beekvegetatie van stroomminnende planten zoals de vlottende waterranonkel zijn bepalend geweest voor de aanwijzing. Aan de Jeker is een specifieke ecologische functie (SEF) toegewezen.

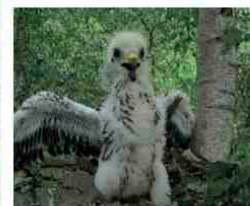
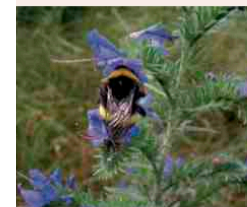

De provincie Limburg en het Waterschap Roer en Overmaas willen de vismigratie bevorderen en de hoogwaterproblematiek

aanpakken. Daarom is in 2005 de oude Jekerarm bij de Lombokmolen hersteld en zijn er in deze Jekerarm en in de Jeker bij de Nekummermolen vistrappen aangelegd. Ook wil men weer de vochtige kruidenrijke graslanden met echte koekoeksbloem en wilgenbosjes terugkrijgen.

Naast het dal zijn natuurlijk de hellingen van belang. Op diverse hellingen in het Jekerdal, vooral op de Sint-Pietersberg, zijn kalkgraslanden (met kalk als onderlaag, zoals bij de Duivelsgrot) en heischraalgraslanden (met riviergrind als onderlaag, zoals bij de Kannerhei) te vinden. Deze zijn van groot belang voor diverse planten- en insectensoorten. Ook vinden we op de nodige plaatsen voorbeelden van het Limburgse hellingbos (op beide dalwanden) met hun mooie voorjaarsbloei.

Door de grote verscheidenheid aan biotopen is de biodiversiteit van het Jekerdal met haar plateaus, Sint-Pietersberg en Cannerberg, al met al zeer groot.

Jeker

Ik spreek een water

Dat water spreekt

Ik spreek een water

Dat duurt en schuurt

In lieflijke bochten

Lispelt, boos neuzelt

In verre stroom. Ik

Ben een warrellint

Een kabbeling in

Altijd waterdroom.

Hans van de Waarsenburg
Uit de bundel Jekerparkpoëzie

5 Wat zien we onderweg

De wandeling voert ons door het Jekerdal, langs het dorpje Kanne met het Château Neercanne en het Cannerbos en over de Sint-Pietersberg. Er valt heel wat te zien onderweg. De meest opvallende zaken zijn hier omschreven. De begrippen staan op alfabetische volgorde, in de beschrijving van de wandelroute zijn de begrippen tussen < > tekens weergegeven.

Albertkanaal

Vanaf het uitkijkpunt boven Château Neercanne hebben we een mooi zicht op het Albertkanaal. Om het kanaal te realiseren moest men dwars door de Sint-Pietersberg heen graven. Dit is van hieruit goed te zien. Vanaf de jaren

zeventig werd het kanaal verbreed. Onlangs is de brug van Kanne naar Eben-Emael vernieuwd. Andere bruggen moeten nog worden aangepast.

Het kanaal is tussen 1927 en 1936 aangelegd om de staalindustrie in Luik te verbinden met het Kempische steenkoolbekken en de haven van Antwerpen. De steenkool uit de Kempen was nodig om de hoogovens te stoken. Het ijzer en staal gingen dan per schip naar de haven van Antwerpen. Naast deze economische functie moest het kanaal dienen als verdedigingslinie tegen een eventuele aanval uit Duitsland. De westoever is tussen Eben-Emael en Lanaken daarom hoger aangelegd, opge'kip't (bijvoorbeeld de Kesselse Kip), dan de oostzijde om de verdedigers een beter schootsveld te geven. Het mocht allemaal niet baten. In de meidagen van 1940 hadden de Duitsers slechts enkele uren nodig om het kanaal over te steken. Ze gebruikten zweefvliegtuigen om achter de Belgische linies te komen en de verdediging uit te schakelen.

Apostelgroeve

Als we van de Nekummertmolen naar de Apostelhoeve lopen, passeren we halverwege de helling de ingang van die groeve die uit 1772 dateert. De toenmalige bezitter van de Apostelhoeve, de stichting XII Apostelenhuis, gaf metselaar Hendrik Lenaerts opdracht om in 1770 een groeve te beginnen. Na een eerste –mislukte– poging werd de huidige ingang gemaakt. De groeve was echter niet winstgevend en na zeven jaar stopte de exploitatie. Op dit moment is de groeve in beheer bij de Stichting Ir. D.C. van Schaik, eerder was er een champignonkwekerij. Het is de enige groeve die uit twee etages bestaat. In de jaren zestig werd in de groeve illegaal jenever gestookt, waar een gat in de grond naar een onderaardse kelder nog van getuigt. In deze groeve zijn in de afgelopen winters tussen de 50 en 80 overwinterende vleermuizen geteld, verdeeld over 5 soorten, zoals de veelvoorkomende watervleermuis en de zeldzamere ingekorven vleermuis. Zoals bekend, zijn vleermuizen <zooogdieren>.

Apostelhoeve

Zie Wijngaarden in het Jekerdal

Boschberg

Zie NAVO-complex

Cannerbos

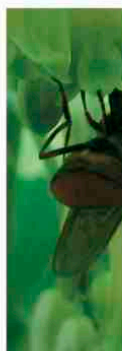
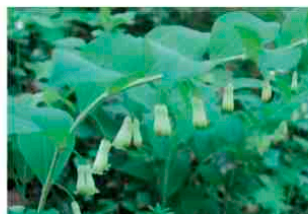
Het Cannerbos ligt direct achter Château Neercanne. Tijdens de wandeling lopen we twee keer door een gedeelte van dit bos. Oorspronkelijk is dit kasteelpark rond begin 1700 aangelegd in de vorm van een halve ster. Men noemde het park dan ook het sterrenbos. Die halve ster vinden we ook terug in het wapen van baron Van Dopff, de bouwer van het huidige Château. De aanplant bestond

voornamelijk uit eiken, iepen, beuken en elzen. De hoofdpaden kwamen in het midden bijeen op een open plek. Deze was gemarkeerd met een obelisk. In de noord-westhoek stond een huisje dat Temple d'amour of plaijsierhuisje werd genoemd. Ook was er een uitzichtpunt of belvédère. In de negentiende eeuw werd het onderhoud verwaarloosd en vormde zich langzaam het huidige hellingbos. Enkele markante bomen, zoals de oude eiken, herinneren nog aan het sterrenbos.

In het bos en in het grasland tussen Canner- en Millenniumbos, zien we enkele betonnen luchtkokers van het voormalige NAVO-complex dat in het gangenstelsel onder het Cannerbos is aangelegd.

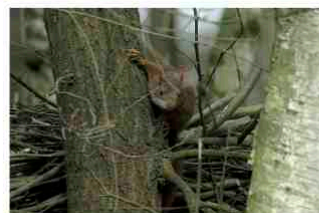
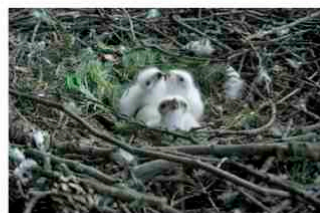
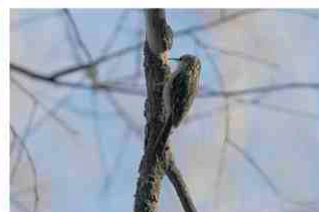
Sinds 1947 is het bos in eigendom van Stichting het Limburgs Landschap. In 2000 is het bos uitgebreid met het Millenniumbos bovenop het plateau.

Het bos is vooral bekend om zijn voorjaarsbloeiers. Vooral bosanemonen bloeien in de lente onder de nog kale bomen, maar ook gevlekte aronskelk,

voorjaarsshelmbloem, speenkruid en verschillende soorten viooltjes zijn er te vinden. Wat minder opvallend, maar toch in groten getale aanwezig, is de salomonszegel met zijn hangende bleekgele bloemetjes. Soms hangt er een insect aan, snoepend van de nectar.

Het Cannerbos met zijn gevarieerde begroeiing biedt aan talloze broedvogels onderdak. Typische bosvogels als bosuil, grote bonte specht, groene specht, boomklever en boomkruiper broeden hier in holtes. Opvallend is het grote aantal grauwe vliegenvangers. In het verleden is ook de havik als broedvogel gesignaleerd. Onlangs zijn de middelste bonte specht en de zwarte specht in het Cannerbos waargenomen. De steeds zeldzamer wordende koekoek horen we elk jaar opnieuw in het Jekerdal. Helaas is de wielewaal als broedvogel uit het Nederlandse deel van het Jekerdal verdwenen. Ook vinden we veel <zoogdieren> in het bos zoals de eekhoorn en de das. De das is één van de bekendste soorten met circa drie burchten. Op talloze plaatsen zien we graafsporen van dit mooie dier.

Château Neercanne

Het prachtige kasteel Château Neercanne ligt zeer prominent op de westelijke helling van het Jekerdal. Tijdens de wandeling lopen we er eerst achter langs, later kunnen we het van veraf bewonderen.

Het kasteel en het Cannerbos zijn al sinds 1947 eigendom van Stichting het Limburgs Landschap.

Het huidige kasteel werd in 1698 gebouwd op de plaats waar al eeuwen de versterkte burcht Agimont lag. Deze burcht is in 1465 verwoest tijdens een belegering van Maastricht. Het nieuwe

gebouw was geen burcht meer maar een echt woonhuis. Daniël Wolf, Baron van Dopff (1650-1718) was de bouwheer en eigenaar. Hij is geboren in Hessen en diende in het leger van Keurvorst Frederik III van Brandenburg. Hij hielp mee om de Fransen uit Duitsland te verdrijven en de Turken uit Oostenrijk. Als beloning kreeg hij de adellijke titel van Baron. Later werd hij de militair-gouverneur van Maastricht. In die functie liet hij in 1701-02 Fort Sint Pieter aanleggen.

Met de aankoop van het kasteel van Agimont werd Van Dopff tevens heer van Kanne. Dit betekende dat hij bijna de volledige zeggenschap had over alle inwoners van Kanne. Ook genoot hij verschillende rechten. Eén van die rechten was het houden van duiven. Niemand in Kanne mocht duiven houden, behalve de heer. In de mergelwand achter het Château zien we nog de restanten van de 'duivenhokken' in de vorm van vierkante vakken.

Om het kasteel te bouwen werd de flank van de Cannerberg over een lengte van 100 meter afgegraven. Met de mergel die vrijkwam kon men de huidige terrassen aanleggen. De gebouwen zijn opgetrokken uit mergelblokken die werden gewonnen in groeven achter het kasteel. Dit is vrij uitzonderlijk, omdat in die tijd meestal baksteen werd gebruikt. Mergel was toen al ouderwets. De muren waren oorspronkelijk bedekt met rode verf om zandsteen te imiteren. Van het oorspronkelijke interieur van het kasteel is niets meer overgebleven.

Vóór het kasteel lag een barokke tuin die zich tot aan de Jeker uitstreckte. Aan de overkant van de huidige weg is de vijver nog duidelijk herkenbaar. Een deel van de tuin is weer in

de oude luister hersteld. Het Château heeft veel beroemde bezoekers gehad. Tsaar Peter de Grote uit Rusland was er één van. Tijdens de Eurotop van 1991 lunchten de Europese regeringsleiders er.

Op de helling aan de zuidzijde van het Château ligt een kleine wijngaard. De rode wijn (Pinot Noir) wordt aangeboden in het eigen restaurant.

CNME Maastricht en regio

Centrum voor Natuur- en Milieueducatie Maastricht en regio is een Publiek Privaat samenwerkingsverband (PPS) tussen de gemeente Maastricht en een dertigtal private natuur- en milieuoorganisaties. Bijzonder is de verbinding die gemaakt wordt tussen educatie en beheer. Een dertigtal school- / natuurtuinen en de stadsnatuurgebieden van Maastricht zijn in beheer bij het CNME. Een mooi voorbeeld daarvan is het Jekerdalpark. Verder maakt de Educatieve Boerderij Daalhoeve, waar

duizenden kinderen ervaringen opdoen met dieren en boerderijleven, deel uit van het CNME, alsook de Natuurtuinen Jekerdal, waar IVN-Maastricht haar domicilie heeft (zie Natuurtuinen Jekerdal). Het hoofdkantoor ligt op Statensingel 138, pal tegen de Hoge en Lage Fronten aan, met zijn zeldzame muurhagedis en indrukwekkende vegetatie. Deze stadsnatuurgebieden zijn zeker een bezoek waard. Meer info op www.cnme.nl; contact: info@cnme.nl of 0031 (0) 43-3219941

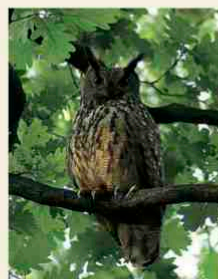
Droogdal

Droogdalen zijn waterafvoerende dalen die meestal droog staan, behalve bij zware regenbuien. Ze lopen vanaf het plateau het dal in, dus haaks op de

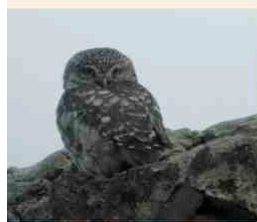
dalwand. Voorbeelden zijn het droogdal langs de voet van de Duivelsgrot en de weg langs de Muizenberg. Droogdalen zijn ontstaan tijdens de ijstijden. Lees meer over de droogdalen in het hoofdstuk 4: Het verhaal van het Jekerdal.

ENCI / ENCI-groeve

Een deel van de Sint-Pietersberg is afgegraven door de ENCI (Eerste Nederlandse Cement Industrie). Dit bedrijf werd in 1926 opgericht met behulp van Zwitsers en Belgisch kapitaal. Het doel was om te voorzien in de behoefte aan cement in Nederland en Nederlands-Indië. Dit cement werd gemaakt met behulp van kalk uit de eigen groeve. De begincapaciteit was 300.000 ton en daarmee was de ENCI één van de grootste in Europa. Ook was het één van de modernste, en dat geldt tot op de dag van vandaag. Zo is de ENCI een pionier op het gebied van cement met een laag gehalte aan kalk.

In de groeve broedt sinds 1997 de oehoe. De rust en de spontane natuurontwikkeling in de delen van de groeve waar niet meer wordt gewerkt, zorgen voor een ideaal leefgebied voor de grootste Europese uil. Na eerdere meldingen van oehoes in Zuid-Limburg is voor het eerst in 1997 melding gemaakt van een broedend paartje oehoes, dat toen vier jongen grootbracht. Sindsdien broedt de oehoe hier ieder jaar met succes. Hoewel de oehoe de bekendste broedvogel van dit terrein is, is de groeve ook voor andere soorten interessant als winterverblijf of als broedgebied. De ENCI-groeve is niet vrij toegankelijk. Wel kunnen we via een onlangs aangelegde toegang een stukje de groeve in (zie bij afkorting G-H). Op de flanken van de Sint-Pietersberg liggen nog enkele groeven (NEKAMI-groeve, groeve Duchateau en Duivelsgrot) die niet meer in gebruik zijn. Vroeger werd hier door particulieren mergel gewonnen.

De restanten van deze groeven worden veelvuldig door uilen bezocht. Zowel steenuiltjes als kerkuilen worden vaak waargenomen in dergelijke verlaten groeven. Ook de bosuil wordt er gehoord.

Graft

De hellingen van de Limburgse dalen lopen trapsgewijs omhoog. Dit komt door het insnijden van de rivier in de ondergrond. Maar de mens heeft gezorgd voor enkele extra trappen, graften genaamd. Graften vormden vroeger afscheidingen tussen de akkers op een helling. De graft stond haaks op de helling en was beplant met bomen en struiken die de grond tegenhielden als die van de helling dreigde af te spoelen. Zo ontstond een terrasvormig patroon op de helling. Later zijn de meeste graften verdwenen door grootschalig landbouwgebruik.

Graften worden vaak door dassen gebruikt om hun burcht aan te leggen. In de graft ten westen van de Duivelsgrot is dit ook gebeurd. Over de hele lengte van de graft zien we de ingangen en de grond die vrij is gekomen bij het graven. In het weiland zijn de wissels te zien en enkele vluchtpijpen. Dassen gebruiken die bij onraad tijdens hun nachtelijke strooptochten. Op de Sint-Pietersberg zijn ongeveer vijftien dassenburchten te vinden. Vooral in het voorjaar zijn deze goed zichtbaar door de vele sporen in de directe omgeving. Denk hierbij aan wissels, haren in het prikkeldraad, pootafdrukken, latrines (gegraven putjes met uitwerpselen) en de vele graafsporen.

Grens Nederland-België

De grens tussen Nederland en België loopt dwars door het Jekerdal en is duidelijk zichtbaar in de vorm van de ijzeren grenspalen en stenen hulppalen. De grenslijn loopt heel precies om Château Neercanne en het Cannerbos heen

waardoor deze nog net in Nederland liggen.

Koning Willem I heeft er persoonlijk voor gezorgd dat in 1839 dit stukje van Kanne is afgenomen en bij Nederland is gevoegd. Dit heeft alles te maken met de toenmalige bewoner van het kasteel, Baron Ignace de Thier. Deze was een zeer trouwe aanhanger van het Nederlandse koningshuis en was onderscheiden voor zijn aandeel in de strijd tegen de Franse revolutionaire troepen in 1794. Ook de toenmalige militair gouverneur van Maastricht, generaal Bernard Dibbets had op de grenscorrectie aangedrongen. Hij was immers getrouwd met Barones Tengnagell, dochter van Maria Barones van Dopff, een directe afstammeling van de bouwer van het kasteel.

Groenteteelt

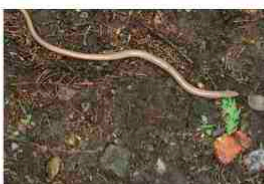
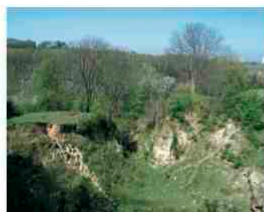
In het vruchtbare Jekerdal werd vroeger veel groente geteeld. In de Maasgouw 226 van 2 augustus 1884 lezen we het volgende:

“Deze vruchtbare vallei opent hier haar hoorn van overvloed en stort een regen van mondbehoefden en vruchten uit op den markt der naburige stad Maastricht. Biesland en St. Pieter zijn twee voorname

provisietuinen die Maastricht, Luik en Aken grotendeels van asperges, jonge doperwtjes, vroege aardappelen, radijzen, Brusselse kool en allerhande groente voorzien. In de middeleeuwen waren de berghellingen op onze rechterzijde met druiven beplant, nu kweekt en fokt en koestert men er edele groenten onder de warme stralen der lentezon”.

Ook nu zijn er nog enkele boeren actief met verbouwen van groente, maar het accent is verschoven naar wijnbouw en gewassen voor veeteelt.

Groeve Duchateau

Onder de Napoleonsheuvel (onjuiste volksnaam; zie Napoleonsheuvel) ligt een mergelgroeve; vroeger noemde men deze de Tombe. Tegenwoordig gebruikt men de naam groeve Duchateau, naar de laatste exploitant. De groeve is begonnen als een traditionele groeve voor de winning van mergelblokken en bestond uit drie gangen. In 1926 is de groeve gesloten en grotendeels in dagbouw afgegraven voor losse mergel. De mergel ging in kipwagentjes via een smalspoor naar Kanne. Enkele jaren geleden is de groeve ontdaan van bomen en struiken. Rond de gangen vinden we kalkminnende vegetatie met soorten als geel zonneroosje, muizenoor (de blaadjes lijken op muizenootjes) en Europese blazenstruik. Ook leven hier de hazelworm en rugstreeppad. Zelfs de kerkuil maakt wel eens gebruik van deze groeve.

Hoeve Nekum

Zie Wijngaarden in het Jekerdal

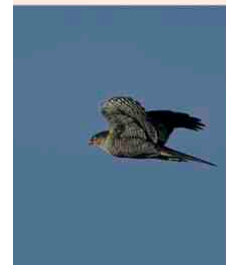
Huis Poswick

Recht tegenover de ingang van de Heilige Grafkapel in Kanne ligt huize Poswick. Dit burgerhuis is in de 17e eeuw gebouwd. Later werd het een klooster van de Kanunniken. In 1802 ging het over naar de bezittingen van het Château. In die tijd is het nog als Latijnse school in gebruik geweest. Tijdens de eerste wereldoorlog deed het dienst als verblijf voor de Duitsers. Vanaf 1987 is het gerestaureerd en is nu in gebruik als hotel. Aan de gevel is een gedenkplaat te

vinden ter nagedachtenis aan de executie van twee inwoners van Kanne door de Duitsers op 18 augustus 1914. Het gebouw is genoemd naar Felix Poswick, burgemeester en provinciaal raadslid, die er rond 1900 heeft gewoond.

IVN-Maastricht

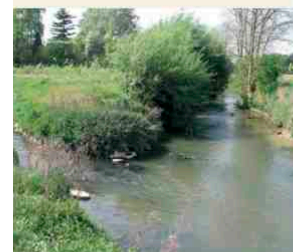

IVN, vereniging voor Natuur en milieueducatie heeft haar verenigingsgebouw in de Natuurtuinen Jekerdal. Het IVN kent vele werkgroepen, zoals flora, vogels, natuurbeheer en jeugd. Op deze locatie worden

door het IVN ook cursussen gegeven, zoals een natuurscursus voor beginners of een natuurgidsencursus om gids te worden. Er worden ook korte cursussen gegeven, bijvoorbeeld vogels herkennen, planten en hun relaties, bomen, natuurlijk tuinieren, snoeien fruitbomen, geologie & landschap, kaart, kompas & GPS, (zie mededelingenborden bij de ingangen van de Natuurtuinen Jekerdal). Daarnaast worden er verrassende excursies, boeiende lezingen en leuke activiteiten in de Natuurtuinen georganiseerd.

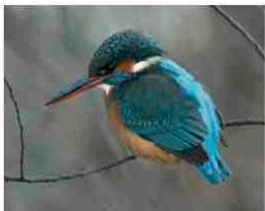
Wilt u meer weten over het IVN-Maastricht, kijk dan op www.ivn.nl/Maastricht, mail ivn.maastricht@home.nl of bel 043-3626261.

Jeker

Tijdens onze wandeling steken we enkele keren de Jeker over. Dit kleine riviertje stroomt bij Maastricht ons land binnen. In Hesbaye, bij het Waalse dorpje Lens-St. Servais op een hoogte van 130 m ontspringt het riviertje. De lengte bedraagt zes en vijftig kilometer, maar slechts de laatste vijf kilometer stroomt

de Jeker over Nederlands grondgebied. In Maastricht mondt deze uit in de Maas. Op die plek vormde zich een ondiepe en dus doorwaadbare plaats in de Maas. De mens maakte

daar al vroeg gebruik van en zo ontstond een nederzetting die later uitgroeide tot Maastricht. De huidige Jekermunding ligt nu iets zuidelijker.

Langs de Jeker zien we typische beekvogels. De ijsvogel wordt steeds vaker gezien, zelfs midden in de stad. Enkele jaren geleden werd een nest van de ijsvogel gevonden in de oever van de Jeker in het traject tussen de Belgische grens en de Nekummarmolen.

De grote gele kwikstaart (op de foto de gele kwikstaart die er veel op lijkt) is een vaste broedvogel langs de Jeker. Vanaf de grens tot aan de Jekermunding in de Maas, werden in 2005 maar liefst zes broedparen geteld. De vogels bouwen hun nesten meestal in een natuurlijke of kunstmatige holte. Bij iedere brug en watermolen is in het voorjaar wel een paartje van de grote gele kwikstaart te zien, dat druk bezig is nestmateriaal aan te slepen of hun jongen te voeren. Waterhoentjes en wilde eenden zijn eveneens regelmatige broedvogels langs de Jeker.

Buiten het broedseizoen wordt er soms de zeldzame waterspreeuw waargenomen. In de winter verblijft er ieder jaar een aantal dodaarden, een kleine soort fuut in de Jeker nabij Nekum. In 2006 zijn er voor het eerst beversporen gesignaleerd. De bevers zijn pas sinds enkele jaren terug in Nederland. Via België en Duitsland veroveren ze de Nederlandse rivieren, zoals de Maas, maar nu zelfs ook de Jeker.

Jezuïetenberg

Onder aan de rand van het Cannerbos, aan de toegangsweg naar Château Neercanne vinden we de ingang van de Jezuïetenberg (berg d.w.z. groeve). Een bordje langs de weg wijst de weg naar de ingang van deze oude mergelgroeve.

Oude namen van deze groeve zijn Fallenberggroeve, Oud-Valberg of Sint Lambiksgroeve. Fallenberggroeve is een verbastering van vervallen berg en verwijst naar de vele instortingen tussen 1704 en 1713.

In 1880 kochten de Jezuïeten het landgoed Campagne. Zij gebruikten het als ontspanningsoord, voor de studenten aan hun klooster in Maastricht aan de Tongerseweg. Nu universiteit Maastricht. Het gangenstelsel lag net aan de rand van hun gebied en werd vaak bezocht tijdens wandelingen. Vanaf het begin werden al tekeningen aangebracht, later ging men de mergel bewerken en werden allerlei figuren uitgehakt. Vaak verwijzen deze naar de buitenlandse afkomst van de studenten van de Jezuïeten. In 1920 stortte een groot deel van de berg in en werd de huidige toegangstunnel gemaakt. In de tweede wereldoorlog werd de groeve gespaard dankzij een

champignonkweker die de Duitsers vertelde dat de groeve op instorten stond. Het gangenstelsel was oorspronkelijk achttien kilometer lang, maar is nu dus veel korter. Toch zijn er nog meer dan honderdvijftig kunstwerken bewaard gebleven. De groeve is op afspraak te bezoeken. Informatie is bij de VVV Maastricht verkrijgbaar.

Kalkgrasland

Limburg staat bij plantenliefhebbers onder andere bekend om de kalkgraslanden. Het zijn graslanden op de kalkrijke hellingen van de rivierdalen. Door de kalkrijkdom en de gunstige ligging groeien er voor Nederlandse begrippen veel bijzondere plantensoorten. Kalkgraslanden behoren tot de meest soortenrijke graslanden van Europa. De Sint-Pietersberg moet vroeger grote stukken kalkgrasland hebben gekend, deze zijn echter grotendeels verdwenen. De overgebleven stukken worden zorgvuldig beheerd door

Vereniging Natuurmonumenten en men probeert nieuwe stukken kalkgrasland te creëren.

Kalkgrasland is zeer schaars in Nederland, slechts vijftien tot twintig hectare is nog behouden, waarvan vijf op de Sint-Pietersberg. Kalkgraslanden danken hun ontstaan aan de landbouw. Eerst werden de bossen op de hellingen gekapt, daarna hield het kleinvee de bomen en struiken kort. Waar mergel in de ondergrond zit ontstaat dan een bijzondere plantengemeenschap, kalkgrasland

genaamd. Er groeien bijzondere planten zoals zonneroosje, duifkruid, harige ratelaar, aarddistel, kleine pimpernel, wondklaver, ruige anjer, kalketrip, echt walstro maar ook orchideeën als het soldaatje, bergnachtorchis en bruinrode wespenorchis.

Na het stoppen van de beweiding met geiten en schapen, zijn de meeste kalkgraslanden weer dichtgegroeid. Tegenwoordig probeert men deze bijzondere graslanden terug te krijgen door het kappen van bomen en het beweiden met schapen. Ook op de Sint-Pietersberg gebeurt dit. De schapen helpen mee aan de verspreiding van de zaden van planten doordat die zaden blijven hangen in hun vacht. Daarnaast houden ze het terrein open door jonge bomen en struiken aan te vreten. Hun hoeven trappen de grasmat kapot waardoor andere planten een kans krijgen om te groeien.

Kanne

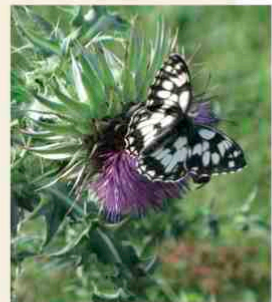
Halverwege de wandeling, vanuit Maastricht, lopen we door het dorpje Kanne. De naam komt van Canaphia, dat al in de tiende eeuw wordt vermeld. Het betekent: tegen water. Het gebied was Luiks eigendom. Kanne bestond uit Opkanne en Neerkanne.

Deze dorpskernen waren gescheiden door de Jeker. De bebouwing lag op een terrasrand om geen last te hebben van de overstromingen. In de 14e eeuw werd Kanne een vrije heerlijkheid. Dat wil zeggen dat het eigendom overerft en dat de heer de absolute macht heeft over alle inwoners.

Kannerhei

Als we na de Duivelsgrot de wandeling verder vervolgen, lopen we dwars over de Kannerhei. Met de term hei(de) wordt in Limburg het bovenste deel van de berghelling bedoeld. Deze bestaat uit zand en grind en is dus van oorsprong voedselarm. De begroeiing werd kort gehouden door het kleinvee van de boeren uit de dalen. Hier groeide vroeger struikheide, vandaar de naam. Tegenwoordig noemen we dit heischraalgrasland. Andere planten van de Limburgse heide zijn bijvoorbeeld: brem, grasklokje, beemdkroon, knolsteenbreek en diverse orchideeën, als het soldaatje in de lagere kalkrijke delen. De schrale graslanden op de Sint-Pietersberg, vooral aan de Belgische kant, herbergen een groot aantal soorten vlinders, die elders (bijna) uitgestorven zijn. Soorten die in Nederland niet meer voorkomen, steken de laatste jaren nog wel eens de grens over, waar ze

als zwerver op het Nederlandse deel van de Sint-Pietersberg worden waargenomen. Een voorbeeld van een dergelijke zwerver is het dambordje. Het boswitje, dat sinds begin jaren '90 op de Sint-Pietersberg wordt gesignaleerd, is inmiddels een veel voorkomende vlinder in en om Maastricht. Ook in andere natuurterreinen in Maastricht wordt hij veelvuldig gesignaleerd.

Sinds kort is ook de veldparelmoervlinder weer terug op de Nederlandse Sint-Pietersberg. In 2005 werd hij waargenomen in de buurt van de Duivelsgrot, maar ook in de ENCI-groeve. De waardplant van deze vlinder is de smalle weegbree.

Kapel van het heilige graf in Kanne

graf. De grafkapel vormde de eindstatie van een kruisweg van dertien kleine devotiekapellen. De meeste zijn verdwenen, maar enkele staan nog langs de straten in de buurt van de kapel.

Baron van Dopff doneerde het geld om de kapel te verbouwen. Dit was uitzonderlijk omdat Van Dopff protestant was. Volgens de bewoners had dit te maken met de dood van zijn vrouw in 1705. Zij moest tijdens een onweer schuilen in een mergelgang voor een onweer. Deze gang stortte in en zij, haar twee dochters en de koetsier kwamen hierbij om het leven. De dorpelingen beschouwden dit als een straf van God omdat zij kort tevoren met haar koets de processie van Kanne had verstoord.

De kapel is in 1714 vergroot en in barokke stijl versierd. De kerk werd bediend door de kanunniken van Hoogcruts bij Noorbeek. Deze bouwden een huis met Latijnse school tegenover de kapel, het huidige huis Poswick. Rector Cremers, de oprichter van het Natuurhistorisch Museum en het Natuurhistorisch Genootschap Limburg heeft in deze kapel nog kerkdiensten verzorgd.

Lombokmolen

De Lombokmolen is genoemd naar bewoners uit het voormalige Lombok.

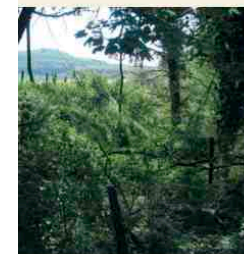
Vroeger lagen hier drie watermolens op de Jeker: twee op de linkeroever en één op de rechteroever. De voorste molen is de

thans nog bestaande molen van Lombok. Het is een "onderslagmolen", waarbij het water aan de onderkant tegen de schoepen slaat. De gebouwen zijn uit mergel- en natuursteen opgetrokken.

In 1619 kocht Bertel Dollaerts een groot stuk grond met huis, hof en molen, gelegen tussen St. Servaasbroek en St. Pietersbroek. Op een landkaart van Oud-Vroenhoven is de naam Dollaert vermeld ter hoogte van het tegenwoordige Lombok (zie ter plaatse de gevelsteen "Dollaert"). In de Franse tijd was de molen een graanmolen met twee koppels en een houten waterrad. Sinds de opheffing van het beleg van Maastricht door de Belgen in 1839 lag de molen stil.

Daarna zijn de molens achtereenvolgens gebruikt als houtzagerij en wolspinnerij voor een nieuwe lakenfabriek in Maastricht. De achterste molen was een graan- en oliemolen. In 1856 kocht de Sphinx deze molen en ook de molen aan de overzijde. De molens werden toen gebruikt om porseleinaarde te malen voor de aardewerkfabriek. Tot 1930 heeft P. Regout deze molens nog gebruikt als vernis- en glazuurmolens. De Lombokmolen is nu volledig gerestaureerd, maar niet meer in bedrijf. Het gehele complex valt onder Monumentenzorg en wordt beheerd door de Molenstichting. De gebouwen zijn ingericht als woningen.

Loopgraven

Maastricht is eeuwenlang een belangrijke vestingstad geweest. Ze is door de eeuwen heen talloze malen belegerd door legers uit diverse landen. De Sint-Pietersberg heeft door zijn ligging vaak een belangrijke rol gespeeld. Bij een belegering van de stad door de Fransen onder bevel van Koning Lodewijk XIV

in 1673 werd Maastricht binnen twee weken ingenomen na beschieting vanaf de Sint-Pietersberg. Daarna werd op de kop van de berg het fort St. Pieter aangelegd om te voorkomen dat dit nog een keer zou lukken. Het fort werd tijdens een latere belegering door de Fransen aangevallen.

De sporen van al die belegeringen zijn, met een beetje moeite, nog te vinden. Bij de Napoleonsheuvel, aan de noordrand van het ENCI-bos zijn enkele loopgraven nog duidelijk zichtbaar. Ze zijn in 1632 gegraven tijdens de belegering van Maastricht door Frederik Hendrik. Het was in die tijd gebruikelijk om een stad volledig af te sluiten door een dubbel systeem van loopgraven (circumvallatielinie). De binnenste ring werd gebruikt om de stad aan te vallen. De buitenste ring gaf bescherming tegen vijandelijke legers die de bezette stad te hulp kwamen. De loopgraven hier maakten deel uit van die buitenste ring.

Meander

De Jeker slingert zich fraai door het Jekerdal. Vanaf het uitkijkpunt boven Château Neercanne is een zeer fraaie bocht te zien. Dit noemen we een meander, naar het riviertje de Meander of Menderes in Turkije. Het kronkelen van een rivier is ook een

bekend motief in de oude Griekse kunst, ook daar noemen we het een meander.

Natuurlijke waterlopen stromen nooit rechtdoor, maar maken altijd wijde bochten. Die ontstaan door de wrijving van het water langs de oever. Daardoor wil een rivier altijd bochten maken. Een meander wordt in de loop van de tijd ruimer omdat de buitenkant afbrokkelt door de snelle stroming. In de binnenbocht stroomt het water langzamer en wordt materiaal afgezet. Uiteindelijk zal de rivier een meander afsnijden en ontstaat er een meertje in de vorm van een hoefijzer.

Millenniumbos

Onze wandeling voert ons door een bos dat pas zeer onlangs is aangelegd. Het ligt bovenop het plateau, in tegenstelling tot de vele hellingbossen die we in Limburg kennen. Dit bos is in 2000 aangelegd op initiatief van de Provincie. Het is een blijvende herinnering aan het jaar 2000, vandaar de naam Millenniumbos. In dat jaar werd iedere dag stilgestaan

bij een belangrijk punt op Limburgs natuur- en milieugebied. Ter herinnering werd ergens in de provincie door het Limburgs Landschap een zomereik geplant en eentje in het Millenniumbos. Die 365 bomen vormen het skelet van het bos. Na een lange zoektocht naar een geschikte locatie werd deze plek aangewezen. Op 22 maart 2000 is het bos officieel geopend tijdens de jaarlijkse “Boomfeestdag”. Bij het bos is een rotonde aangelegd met 20 beuken (20 eeuwen symboliserend) met een lindelaan. Rond de rotonde stonden borden met alle namen van mensen en organisaties die een of meerdere bomen hebben gesponsord. Helaas zijn die borden door vandalen vernield. Alleen de mergelblokken staan er nog als herinnering. De mossen komen hier goed op uit en er liggen allerlei uitwerpselen op, die de gebruikers verraden, zoals konijnen en vogels.

Vlak na de aanleg trokken de grassen, struiken en bomen vele soorten gorzen aan, waaronder de zeldzame grauwe gors. Een mooie struik is de Gelderse roos met de witte lokbloemen en de fel rode bessen, die nog lang in de winter blijven hangen.

Motte

Het heuveltje, na groeve Duchateau links, heeft ook wel de naam: “Spaans Heuveltje”. Ook dit verwijst weer naar eerdere belegeringen van de vesting Maastricht. De heuvel is echter veel ouder. Het is het restant van een “motte”

en het dateert uit de vroege middeleeuwen. Een motte was een vroege vorm van een kasteel. Men groef een ringvormige gracht en maakte van de vrijgekomen grond een heuvel. Rond de heuvel richtte men een houten palissade op. Boven op de heuvel bouwde men een houten of stenen toren.

Muizenberg

Achter grenspaal 69, ligt de Muizenberg, dit is een typisch droogdal, ontstaan in een ijstijd zoals beschreven in hoofdstuk 4, “Het verhaal van het Jekerdal”. In de steile helling vinden we de ingang van een gangenstelsel. Vroeger waren hier ook grotwoningen. Op 11 mei 1926 voltrok zich een instorting in het gangenstelsel. Drie champignonkwekers die net voor de ingang stonden om naar het werk te gaan, kwamen hierbij om het leven. Twee anderen waren al in de berg en onmiddellijk werd een zoektocht georganiseerd. Omdat de ingang was ingestort moest men een nieuwe gang graven, met een lengte van 125 meter. Het mocht echter niet baten, de twee zijn nooit gevonden.

Napoleonsheuvel

“Napoleonsheuvel” is de volksnaam van de open plek aan de noordrand van het ENCI-bos. Andere namen zijn de Tombe en de Franse Batterij, ze verwijzen allemaal naar een kanonnenbatterij die zou zijn aangelegd door Franse troepen tijdens de belegering van Maastricht in 1794. Het waren echter geen troepen van Napoleon, maar Franse revolutionairen. En de batterij lag niet op deze plek, maar meer op het plateau en is inmiddels afgegraven.

NAVO (NATO)-complex

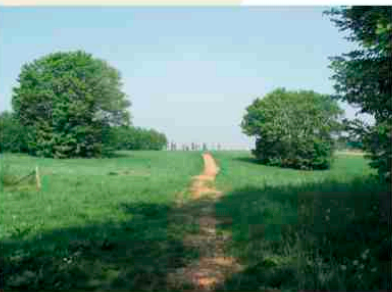
Het voormalige NAVO-complex ligt in de groeve “Boschberg”. Deze groeve had oorspronkelijk zeven of acht ingangen en liep door tot de Jezuïetenberg. Door instortingen zijn de meeste verdwenen en is de verbinding verbroken. In de Tweede Wereldoorlog wilden de Duitsers de groeve gebruiken voor hun oorlogsindustrie. In 1943 trok een onderdeel van de Organisation Todt in het Château Neercanne. Dit was de ingenieursafdeling van het Duitse leger, verantwoordelijk voor onder meer de aanleg van bunkers en forten. De Duitsers wilden een fabriek bouwen voor de productie van vliegtuigrompen voor Fokker.

Echter al snel besloten ze om er onderdelen te maken voor V1's, de beruchte vliegende bommen. De operatie kreeg als codenaam Sterlet. In mei 1944 begonnen de werkzaamheden om de groeve geschikt te maken.

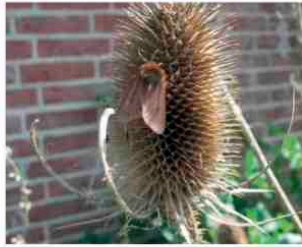
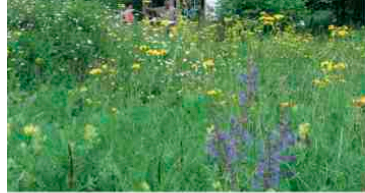
In augustus waren echter de geallieerde troepen zo dicht genaderd dat het project stilviel. De Duitsers verwijderden alle machines en brachten ze terug naar Duitsland. Om arbeiders en materiaal te vervoeren wilden de Duitsers een treinverbinding aanleggen vanaf de Boschpoort (een wijk in Maastricht Noord), over de route van de tramlijn van Maastricht naar Glons, een dorpje in het Jekerdal. Slechts het gedeelte over de Hertogsingel en Statensingel werd gerealiseerd. Het is dus nooit tot productie gekomen, maar na de oorlog ontstond in Maastricht het verhaal dat de Duitsers er V2-raketen hebben gemaakt.

Na de oorlog vorderden de geallieerden het complex. Zij begonnen met de aanleg van een ondergronds commandocentrum voor de troepen in het oostelijk deel van de NAVO gebied. In 1962 werd het complex in gebruik genomen. Er konden 1100 militairen in de onderaardse stad leven en werken. Het centrum was in staat om zonder problemen enkele maanden geheel afgesloten te zijn van de buitenwereld. Het was beschermd tegen gasaanvallen en radioactiviteit en er was rondom drukbeveiliging om

te waarschuwen tegen eventuele graafwerkzaamheden van buiten af. Boven op het plateau bij het Millenniumbos en in het Cannerbos zien we nog altijd de beveiligde luchtschachten van het complex tussen de bosjes

verborgen. Hoewel er alleen verbindingstroepen gelegd zijn geweest, leeft in Maastricht nog altijd het onuitroeibare verhaal dat hier atoomwapens lagen opgeslagen. In 2002 werd het centrum buiten gebruik gesteld en overgedragen aan de gemeente Maastricht en Stichting het Limburgs Landschap. Toen bleek dat de militairen een enorme berg afval hebben achtergelaten waaronder het schadelijke asbest. Dit wordt nu door Defensie gesaneerd.

Natuurtuinen Jekerdal

De Natuurtuinen Jekerdal behoren tot het Centrum voor Natuur- en Milieueducatie (zie CNME). Het zijn voorbeeldtuinen waarin wordt getoond hoe je met verschillende ondergronden, en met een goede keuze van planten en beheer, gevarieerde ecologische tuinen kunt aanleggen, zowel sier- als moestuinen. Maar ook voorbeelden van een natuurontwikkelingsterrein, een bloeiende berm, een akker en een stenig milieu zijn er te zien. Ook het toepassen van leuke natuurelementen, is in deze tuin verwerkt. En voorts zijn er een insectenhotel en een nectarkroeg van het IVN: een houten bar met krukken, waar vlinders, zoals kleine beervlinder, een nachtvlinder, en ander gespuis waargenomen en genoteerd kunnen worden. Deze waarnemingen zijn terug te vinden op www.natuurkalender.nl. We volgen zo de "Klimaatverandering in de achtertuin". Hier is van alles te vinden.

De tuinen zijn van het voorjaar tot in de herfst meestal open van dinsdag tot en met donderdag en soms op zondag. Wilt u de tuin bezoeken neem dan contact op met het CNME (zie bij CNME), of als u de poort open ziet staan, loop dan eens binnen.

Nekami-groeve

Deze groeve is ontstaan in de eerste helft van de twintigste eeuw. De mergel werd door Ankersmit Maalbedrijven verwerkt tot meststof of grondstof voor andere bedrijven, zoals de glasindustrie. De mergel werd vervoerd door een tunnel dwars door de Sint-Pietersberg. Die tunnel kennen we nu als de Van Schaïktunnel.

In 1948 neemt het bedrijf een nieuwe groeve in gebruik bij 't Rooth op het plateau van Margraten. Deze groeve krijgt ook Nekami als naam en is tot op de dag van vandaag nog in gebruik. De groeve in de Sint-Pietersberg is verlaten. Op dit moment is er de speeltuin "De Merregelhoof" gevestigd.

Nekummarmolen

De Nekummarmolen is een van de watermolens in de Jeker. In tegenstelling tot de watermolens in de Geul, waar men een apart kanaal groef, een molentak genaamd, liggen de molens hier direct aan de rivier.

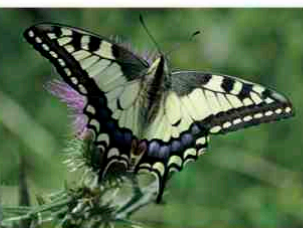
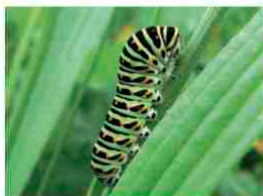
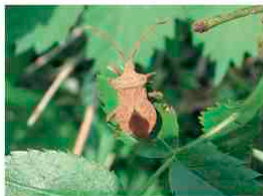
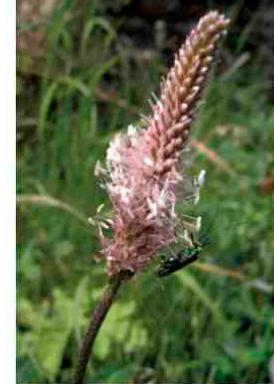
Oorspronkelijk lag er ook

nog een molen op de andere oever, maar daar is alleen maar de monumentale poort van overgebleven. De Nekummarmolen is al zeer oud. Al in 1294 is er sprake van een watermolen. In de Tachtigjarige oorlog zijn de molens in de Jeker door Spaanse troepen afgebrand. De Nekummarmolen werd weer opgebouwd en gebruikt als graanmolen. Naast de molen bouwden later de gebroeders Stevens een wapenfabriek, die aan verschillende legers in Europa leverde. In 1881 (zie gevelsteen op westmuur huis) kocht Regout de molen op om er verf en vernis te malen voor de keramische industrie in Maastricht. Het materiaal werd naar Maastricht vervoerd met ijzeren karren, getrokken door paarden. In 1930 stopte de productie en raakte de molen in verval. In de jaren tachtig is de molen omgebouwd tot woonhuis. Om de watermolen van voldoende water te voorzien, is de bedding van de Jeker aangepast. Daardoor vormde zich een obstakel in de rivier voor de vissen. Om de doortrek van vissen mogelijk te maken is hier onlangs een vistrap aangelegd. Deze is vanaf het bruggetje goed te zien.

Observant, D'n

Vanuit de verre omgeving is de markante bult van D'n Observant zichtbaar. Deze heuvel is kunstmatig aangelegd en bestaat uit löss, zand en grind die de mergel afdekten. Die bedekking moest de ENCI eerst verwijderen, voor de kalkwinning kon beginnen. Sinds de jaren zeventig wordt de berg als natuurgebied beheerd. We vinden er bijzondere planten zoals verschillende havikskruiden en wintergroen en vooral veel bijzondere insecten, zoals de schijnboktor met verdikte achterdijen en wantsensoorten. De natuur op deze berg staat onder druk, nu de ENCI deze wil afgraven voor de onderliggende mergellagen. De berg is vernoemd naar de Observanten, een andere naam voor de Minderbroeders of Franciscaner monniken. Zij hadden een klooster op de Sint-Pietersberg, waar nu Casino Slavante ligt.

D'n Observant is een goede plek om de koninginpage waar te nemen. Deze prachtige vlindersoort

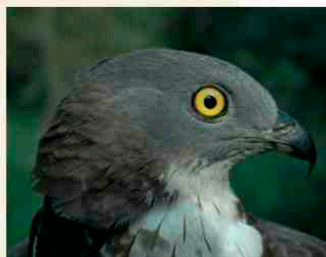
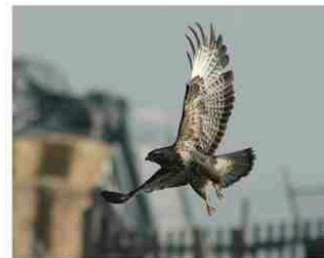

komt in de omgeving van Maastricht vrij veel voor, maar is elders in Nederland zeldzaam. De mannetjes hebben de gewoonte zich op zonnige dagen te verzamelen op het hoogste punt in hun omgeving. D'n Observant is het hoogste punt (170,8 m op de peilsteen) van de Sint-Pietersberg en een geliefde verzamelplaats. De mannetjes van de koninginpage etaleren daar hun typische territoriumgedrag, waarmee ze vrouwtjes proberen te lokken. Concurrenten houden elkaar scherp in de gaten en wervelen soms om elkaar heen, waarbij ze elkaar zelfs kunnen aanvallen en beschadigen. Op een zonnige dag kunnen er verschillende tegelijk worden waargenomen.

Ook in stadstuinen in Maastricht vliegt de koninginpage rond, bij voorkeur op plaatsen waar peen groeit. Het vrouwtje zet haar eitjes af op het loof van worteltjes of wilde peen. Later in het jaar kunnen de fraai gekleurde rupsen worden aangetroffen in stadstuinen en in bermen waar wilde peen groeit.

Opkanne

Zie Kanne.

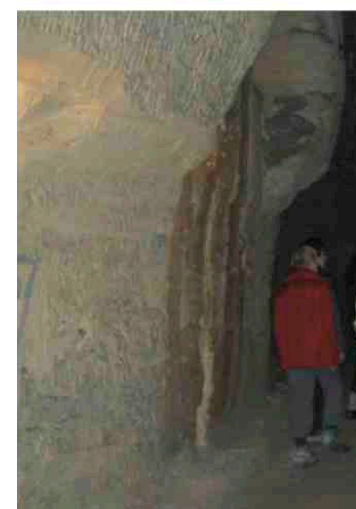

Roofvogels

In de winter kan de blauwe kiekendief jagend boven het kalkgrasland worden aangetroffen. De ruigtes op de Sint-Pietersberg en in het Jekerdal vormen in de winter een aantrekkelijk jachtgebied voor deze mooie roofvogel. Ieder jaar worden er wel een paar waargenomen. Ook voor andere roofvogels is de Sint-Pietersberg aantrekkelijk. Met goed weer zijn er altijd wel een aantal waar te nemen. De op thermiek omhoog stijgende buizerd en de biddende torenvalk hebben er hun vaste stek. In de trektijd zijn rode wouwen en wespdiëven regelmatig gezien. Sperwer en havik zijn vaste broedvogels van het Jekerdal en de aangrenzende Sint-Pietersberg. Plukplaatsen verraden de havik. De wespdiëf en ook de boomvalk broeden incidenteel

aan de Nederlandse kant van de Sint-Pietersberg. Ze broeden regelmatig in het Belgische deel en worden dan ook vaak in het Jekerdal gesignaleerd.

Schaik, Ir. D.C. van

Van Schaik is de bekendste onderzoeker van de Sint-Pietersberg. Zijn boek "De Sint-Pietersberg" uit 1938 geldt nog altijd als een standaardwerk over de berg. Ook de bekende plattegrond van het gangenstelsel is van zijn hand. Van Schaik was als elektrotechnisch ingenieur werkzaam bij de Kalkmergelmaatschappij Sint-Pietersberg, de voorloper van de ENCI. In 1925 kreeg hij opdracht om een kabelbaan te ontwerpen om mergel te transporteren van de Nekami groeve in het Jekerdal naar het Maasdal. De plannen gingen echter niet door, omdat men een vliegveld wilde aanleggen op het plateau van de Sint-Pietersberg. Als oplossing is toen een tunnel aangelegd die gedeeltelijk gebruik maakte van het gangenstelsel. Deze tunnel staat bekend als de Van Schaiktunnel. Door zijn

zoektochten in de berg raakte Van Schaik gefascineerd door het gangenstelsel. Zijn passie zou leiden tot een groot aantal natuur- en cultuurhistorische publicaties en andere geschriften over de berg.

Nu zet de stichting Ir. D.C. van Schaik en de Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven (SOK) van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg zich in voor het behoud van de groeven.

Schark

De Schark behoorde tot het buitenverblijf van de broeders van de Beyart, wonende aan de Brusselsestraat te Maastricht. Het buitenverblijf heeft nu een bestemming voor ouderen, die overdag daar samenkomen. Het bos is een combinatie van hellingbos en een park met oude beuken en een oude boomgaard in een wei. Het IVN heeft hier jarenlang nestkasten voor hollenbroeders opgehangen, omdat er een tekort aan nestgelegenheid in oude bomen was. Vaak was de bezetting van koolmees en pimpelmees 90 %. Soms troffen we in een mezenkast

een boomklever aan, waarbij het gat eerst groter is gemaakt door bijvoorbeeld de grote bonte specht en daarna met een kleiner gemaakt door de boomklever. Ook broedde er vaak een bosuil in een valkenkast of sprong er een eekhoorn uit een spechtenkast.

De laatste jaren broedt er een buizerd.

Sint-Pietersberg

Een flink deel van de wandeling voert ons over de Sint-

Pietersberg. Al eeuwenlang speelt deze berg een belangrijke rol in de geschiedenis van Maastricht. Bij de opkomst van het toerisme was de berg met het uitgebreide gangenstelsel en de natuur een geliefd reisdoel voor reizigers uit heel Nederland

(zie ook in de inleiding Craandijk en Heimans & Thijsse). Daarna kwam de erkenning van de bijzondere natuurwaarden. Jac. P. Thijsse heeft hier een belangrijke bijdrage aan geleverd en later ook Ir. D. C. van Schaik.

Thijsse schrijft meerdere keren over de Sint-Pietersberg. Enkele citaten uit "Jac.P. Thijsse wandeling Maastricht":

In het Verkadealbum "Onze Groote Rivieren uit 1938" schrijft hij:
"Maastricht is de stad van Sint Servaas, maar ook van den Sint-Pietersberg. Nu heb ik in ons vorig album ("Waar wij

wonen" uit 1937 – red.) al mijn spijt betuigd over den ondergang van dit natuurmonument, dat eeuwenlang een bron van genot is geweest en dat de volgende jaren nog meer gewaardeerd had kunnen worden, nu de natuurwaardering in ons land zulke groote vorderingen heeft gemaakt".

In "De Levende Natuur", ook uit 1938 lezen we:

"De Sint-Pietersberg als plantengeografisch bastion. Ik mag die krijgshaftige uitdrukking wel, geboren als ik ben in 1865 bij het Tweede Regiment Infanterie aan de wallen zelve van de veelomstreden vesting bij de Helpoort, het buurtje, dat Rol heeft geschilderd voor het Verkadealbum: "de Groote Rivieren".

Over de bedreigingen van de Sint-Pietersberg schrijft Thijsse al in 1923 de volgende tekst in "De Levende Natuur":

"De steengroeven van voorheen schaden den berg niet, droegen zelfs er toe bij om zijn natuurhistorische beteekenis te vergrooten door het aan den dag brengen van fossielen, door het verbeterd inzicht in den bouw van den berg, die daardoor al sinds eeuwen een eereplaats innam in de geologie van Nederland. De schilderachtig rijk begroeide hellingen, de vruchtbare bergrug zelve, bleven onaangetast en vormden niet alleen een genoeglijken indrukwekkende wandelplaats voor landgenoot en vreemdeling, maar leverden ook een rijke bron van genot voor natuurvrienden en geleerden. Trouwens het schoolkind zelf leerde zich al vroeg er in verheugen, dat wij een Sint-Pietersberg hebben.

Thans dreigt alles verloren te gaan. De berg wordt gewoonweg afgegraven, van boven af, nu onbegrijpelijkwijze de goedkeuring is verleend tot zogenaamde dagbouw. Het is de vraag, of het kwaad nog te keren of te beperken is, maar in ieder geval hopen wij, dat de gemeente Maastricht en de Vereeniging

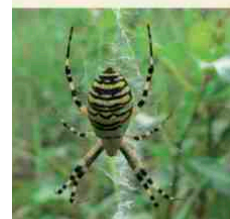
tot Behoud van Natuurmonumenten er een eerezaak van zullen maken. Daar is zooveel te doen geweest over het behoud van Zuid Limburg, laat ons nu ook alle krachten inspannen, om het te behouden in materieelen zin. Wij hebben gemeend, deze aflevering van De Levenden Natuur te moeten wijden aan de goede zaak (...) Waarlijk, de tijd dringt. Thans is de Sint-Pietersberg, die ons roept, straks komen andere deelen van Zuid-Limburg, die wij moeten weten te sparen, opdat ons volk de kans behoude, om zich te verheffen aan de beschouwing van ons rijke natuurleven. Het kan en moet".

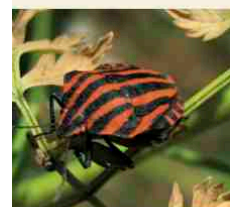
Ook nu is de strijd om de Sint-Pietersberg nog niet gestreden. In 2006 is 1,5 ha ENCI-bos gekapt.

De Sint-Pietersberg strekt zich uit over Nederland en België. Het smalle plateau vormt de scheiding tussen het dal van de Maas en het

Jekerdal. Het Nederlandse deel is sinds 1995 gedeeltelijk in handen van Vereniging Natuurmonumenten. Een eerdere poging door van Tienhoven, de oprichter van Stichting het Limburgs Landschap, om de berg in bezit te krijgen mislukte. Ook Jac. P. Thijsse heeft zich lang ingezet voor een beschermde status voor deze bekende berg.

De berg is bekend om zijn vele bijzondere planten. Door de ligging aan de Maas in het zuiden van het land leven er van oudsher planten en dieren uit veel zuidelijker streken en heeft de berg voor Nederland een exotisch tintje. Zo vinden we er planten als bergtijm en zonneroosje en dieren als de wespenspin en blauwvleugelsprinkhaan.

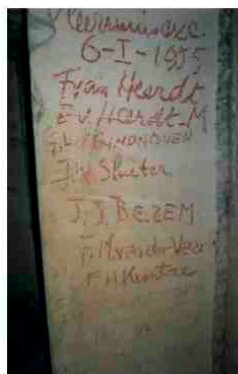
Door de klimaatverandering schuift de noordgrens van zuidelijke soorten steeds meer op. De streep- of pyjamawants is daar een voorbeeld van. De wespenspin

is in tien jaar tijd al helemaal tot Noord-Nederland opgerukt. Bovenop het plateau vinden we bijzondere vlindersoorten. Zo komt het bruin blauwtje nog voor en de vrij zeldzame sleedoornpage wordt ook op de Sint-Pietersberg waargenomen.

Een deel van de oorspronkelijke berg is echter verdwenen door de afgravingen voor de mergelwinning. Wel is daar een open groeve met warmteminnende planten en dieren voor teruggekomen.

Ook kwam hier vroeger de muurhagedis voor, maar die is door menselijk ingrijpen verdwenen.

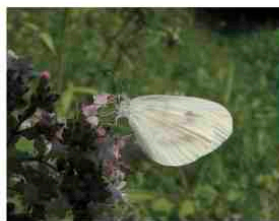
Naast de bovengrondse natuur is de berg ook beroemd om het uitgebreide gangenstelsel dat in de mergellagen is uitgegraven. Oorspronkelijk was het meer dan tweehonderd kilometer lang, maar door de afgravingen is nog circa zeventig kilometer over. De gangen worden gebruikt door vleermuizen die er de winter slapend doorbrengen, daar de temperatuur in het gangenstelsel redelijk constant is. Het gaat dan om ongeveer duizend dieren verdeeld over vijftien soorten, terwijl heel Nederland een en twintig soorten vleermuizen telt.

Vlinders

De Sint-Pietersberg is rijk aan dagvlinders. In de bloemrijke graslanden vliegen diverse soorten dagvlinders, die aangetrokken worden door de rijke en gevarieerde flora en het zonnige, warme en droge microklimaat. Vooral het Popelmondedal is bekend om zijn variatie aan vlinders. 's Zomers kan men hier vele soorten zien vliegen.

Ook zeldzaamheden, die elders in ons land niet (meer) voorkomen worden hier waargenomen. Sinds de jaren '90, heeft het boswitje zich gevestigd in de ENCI-groeve en sindsdien breidt dit sierlijke vlindertje zich gestaag uit. Op de flanken van de Sint-Pietersberg is het zelfs een algemeen voorkomende

vlinder. In 2003 dook de veldparelmoervlinder weer op in het Popelmondedal. Deze vlinder was verdwenen uit ons land, maar heeft zich recent weer gevestigd op de Sint-Pietersberg. Het op 't behoud van de kalkgraslanden gericht beheer heeft ook voor deze soort gunstig uitgepakt.

De Sint-Pietersberg is ook een goede plek om koninginpages te zien. Nergens in Nederland komen er zoveel voor als hier. De top van D'n Observant is de bekendste plek voor waarnemingen van de koninginpage. Langs het pad naar de top zijn 's zomers koevinkjes en bonte zandoogjes te vinden. Door het warme weer zagen we in maart van dit jaar (2007) daar al vroeg de atalanta, een trekvlinder uit zuidelijke streken.

Wijngaarden in het Jekerdal

De Romeinen hebben de druiventeelt naar deze streken gebracht. De Fransen onder Napoleon hebben ze weer verwoest. De eerste Nederlandse wijngaard daarna is sinds 1967 de wijngaard Slavante op de zuidoostelijke helling van de Sint-Pietersberg in het Maasdal, net onder het Casino Slavante. De druiven zijn Riesling, Müller-Thurgau en op zeer beperkte schaal Pinot Noir.

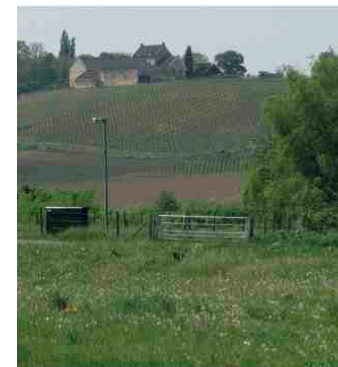
De Apostelhoeve, hoeve Nekum en Château Neercanne, alle in het Jekerdal, behoren tot de mooiste wijngaarden uit het heuvellandschap rond Maastricht. Zij leveren vooral droge witte wijnen.

Hoeve Nekum:

de westhelling van het Jekerdal. In de wijngaard van twee en een halve hectare groeien drie witte wijndruiven: Rivaner, Auxerrois, Riesling, en één rode: Pinot Noir.

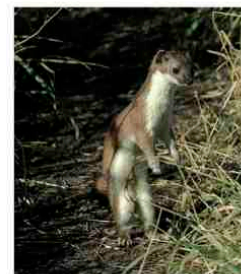
Apostelhoeve:

Deze hoeve dateert uit de Romeinse tijd en is daarmee een van de oudste wijngaarden van Nederland. Met zes en een halve hectare is deze ook een van de grootste. In 1970 zijn de eerste wijnstokken geplant op de westhelling van het Jekerdal. Er worden verschillende witte druivensoorten verbouwd: Müller-Thurgau, Auxerrois, Riesling en Pinot Gris.

Zoogdieren

Ontmoetingen met zoogdieren zijn schaars, omdat vele soorten nachtdieren zijn. Meestal kunnen we ze alleen waarnemen aan hun sporen. Een hermelijn zien we er nog eens. In Nederland komen ca. 50 soorten zoogdieren voor, exclusief de kustsoorten (Atlas van de Nederlandse Zoogdieren). Hoeveel er op dit moment in het Jekerdal/Cannerbos zijn is niet precies bekend, maar tijdens een veldbezoek in 1995 van het Natuurhistorisch Genootschap zijn er 15 soorten waargenomen en zijn er nog eens 16 bekend uit archiefmateriaal (Limburgs Landschap). En misschien nog enkele exoten? Zo kom je op ca. 35 soorten. Natuurlijk leveren de vele vleermuizen- en muizensoorten de grootste bijdrage. Zo zijn er in het Jekerdal rond 1997 bij elkaar ca. 1000 vleermuizen geteld, verdeeld over 15 soorten (in Nederland 19 soorten bekend). Één van de bekendste zoogdieren is de das, een nachtdier, met ca. 15 burchten op de Sint-Pietersberg (Natuurmonumenten) en 3 in het Cannerbos (Limburgs Landschap). Een nieuwe soort is de bever, duidelijk

te zien aan de sporen waargenomen in 2006 tijdens de vogeltelling langs de Jeker door de Vogelwerkgroep van het IVN. Tijdens het maken van foto's voor dit wandelboekje stonden we overdag zelfs oog in oog met een vos. Hij keek ons aan, en vervolgde onverstoorbaar zijn weg op zoek naar prooidieren.

Jekerparkpoëzie

Uit het colofon van de bundel Jekerparkpoëzie:

De bundel 'Jekerparkpoëzie' is uitgegeven in opdracht van het gemeentebestuur van Maastricht ter gelegenheid van de opening van het Jekerpark in 2004. Naar een (uitgewerkt) voorstel van beeldend kunstenaar Harry Marks, werd bij de vijf toegangs-wegen van het Jekerpark poëzie geplaatst: de eerste 15 regels van het gedicht 'Droom in het Jekerdal' van Pierre Kemp; drie gedichten die speciaal voor deze gelegenheid werden geschreven door Frans Budé, Wiel Kusters en Hans van de Waarsenburg én een vijfde gedicht, dat werd gekozen uit 26 inzendingen, waarvoor het Maastrichtse gemeentebestuur jonge dichters uitnodigde.

De jury selecteerde de inzending van Erik Solvanger. (...) Peter Pluymen (gemeente Maastricht)

Het IVN-Maastricht is de dichters, de uitgeverijen en de Gemeente Maastricht erkentelijk voor de toestemming voor het opnemen van deze toepasselijke gedichten in dit wandelboekje van IVN-Maastricht. We willen er graag even bij stil staan.

De dichters

Pierre Kemp (1886 – 1967, Maastricht)

Gedicht *Droom in het Jekerdal*, in steen gegraveerd, is geplaatst aan de toegangsweg van het Jekerpark nabij de Laan van Brunswijk / Jekerweg.

Kemp heeft vele werken uitgegeven (info www.vanoorschot.nl). Hij ontving o.a. de P.C. Hooft-prijs. Het gedeelte van het stadspark Kempland is naar hem vernoemd. Zijn zoon Hub Kemp was een actieve IVN-er bij IVN-Maastricht, waarbij Hub zijn kennis over vogels, planten en het weer aan velen heeft overgedragen.

Wiel Kusters werkt aan een biografie over Pierre Kemp.

Wiel Kusters (1947, Spekholzerheide), Maastricht.

Gedicht *Wandeling*, in steen gegraveerd, is geplaatst langs de toegangsweg nabij de Lombokmolen. Dit gedicht is nu ook opgenomen in zijn nieuwe bundel *Zielverstand*, uitgever Querido. Hij heeft bij de presentatie van zijn nieuwe bundel

in 2007 de Provinciale Erepenninng ontvangen voor zijn veelzijdige en belangrijke verdiensten op literair gebied. Wiel Kusters is dichter, schrijver en hoogleraar algemene en Nederlandse letterkunde aan de Universiteit van Maastricht. [google Wiel Kusters 321]

Frans Budé (1945, Maastricht)

Gedicht *Wandeling*, in steen gegraveerd, is geplaatst langs het pad bij het bruggetje over de Jeker naar de Bieslanderweg. Zijn gedichten zijn terug te vinden in meer dan 10 diverse werken en in zijn laatste bundel *Blauwe rijst*.

Frans is zeer betrokken bij het Jekerdal, hij woont er ook. In "Blauwe rijst" schrijft hij onder meer over twee in 1673 tijdens het Beleg van Maastricht gesneuvelde Franse soldaten van wie hij de stoffelijke resten in zijn achtertuin aantrof. [www.fransbude.nl google.dbnl.or]

Hans van de Waarsenburg (Helmond, 1943), sinds 1966 in Maastricht.

Het gedicht *Jeker*, in steen gegraveerd, is geplaatst op de hoek van de Bieslanderweg en het Gerlachuspad.

Enkele recente dichtbundels uit zijn omvangrijke oeuvre: *Waar de wegen waren* (2003), *Paisajes Marinos* (Mexico, 2004), *Azul* (2006), *Beschrijvingen van het meer* (Macedonië, 2006), *Opisovanja Jezera* (Slovenië, 2007).

In 1973 ontving hij de Jan Campertprijs voor Poëzie en in 2004 werd hij bekroond met de Oeuvreprijs van de Gemeente Helmond. Hij is voorzitter van The Maastricht International Poetry Nights.

[www.waarsenburg.com.mk www.maastrichtpoetry.com.mk]

Erik Solvanger (1976, Zeeland)

Het gedicht *Draai om Jeker*, in steen gegraveerd, is geplaatst langs de toegangsweg over het bruggetje van de Champs Elyseesweg naar de Meesenbroekweg. Met dit gedicht won de jonge dichter Erik Solvanger in 2004 de poëzieprijs van de Gemeente Maastricht. Het verscheen samen met de andere gedichten in het boekje Jekerparkpoëzie. Hij debuteerde als dichter met de bundel *Eenvoudig schedellichten* bij Uitgeverij 521 in de Sandwich-reeks onder redactie van Gerrit Komrij. Begin 2008 verschijnt zijn tweede bundel *Slijp het sternum* bij De Bezige Bij.

Geraadpleegde literatuur:

Algemeen:

- Mergelland, Grenzeloos Wandelen & Fietsen, uitgave van de gemeenten Riemst, Eijsden, Maastricht, Margraten, Bassenge en Visé, 1995, ISBN 90-802472-1-9.
- "De Sint-Pietersberg", Ir. D.C. van Schaik, 1938.
- Gedichtenbundel Jekerparkpoëzie, 2004.

Historie:

- Château Neercanne, Maastrichts Silhouet nr. 50, Stichting Historische Reeks Maastricht, 1998, ISBN 90 70356 95 3.
- Fort St. Pieter, Maastrichts Silhouet nr. 1, Stichting Historische Reeks Maastricht, 1980. ISBN 9070356015
- Geheim! De Zuid-Limburgse mergelgroeven in het Duitse oorlogsplan 1943-1944, Jacquo Silvertant, 2004, ISBN 90-805212-3-X.
- Maasgouw, nr. 226 van 2 augustus 1884.
- Wandelingen van Craandijk, herdruk 1981, De Lijster in Maasbree.
- Verkadealbums Jac. P. Thijsse "Waar wij wonen", "Onze grote rivieren" en "Eik en beuk".
- "De molens van Limburg", P.W.E.A. van Bussel, Eindhoven, 1991.
- "Maastricht, onbekende Molenstad", samengesteld door 'vrijwillig molenaar' Bert Lejeune.

Geologie:

- Delfstoffen in Limburg, Nederlandse Geologische Vereniging, afdeling Limburg, 1989.
- Geologie in telegramstijl, Nederlandse Geologische Vereniging, afdeling Limburg, 1992.
- Grondboor en Hamer, tijdschrift van de Nederlandse Geologische Vereniging.
- Mergel gebroken, Een inventarisatie van ondergrondse kalksteengroeven in Nederland, Luck Walschot, 2002, ISBN 90-9015414-0.
- Inventarisatie van de ingangen van onderaardse kalksteengroeven in Nederland 2002-2004, SOK, IKL, Stg. Ir. D.C. van Schaik.

- Sprekende Bodem, tijdschrift van de afdeling Limburg van de Nederlandse Geologische Vereniging.

Natuur:

- Hoogstambomen in Limburg: Parels in het landschap, Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen Limburg (IKL), 1989.
- Limburgse Vogels, editie 2005, uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg.
- De Natuurgids, IVN-tijdschrift voor natuur, milieu en heem in Limburg, Stichting De Natuurgids.
- Natuurhistorisch Maandblad, tijdschrift van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.
- Uit en Thuisboek, Handboek voor de natuurgebieden van Het Limburgs Landschap, Stichting Limburgs Landschap, 2006, ISBN 90-70542-05-6.
- Kalketrip, kwartaaluitgave van de Vereniging Natuurmonumenten over het natuurgebied de Sint-Pietersberg.
- 'Onbekommerd' in de voetsporen van Jac. P. Thijsse, Jac. P. Thijsse wandeling Maastricht, Bart Graatsma en Tineke de Jong, 1995, ISBN 90-75621-01-9.
- Tijdschrift De Levende natuur, 1923.
- Atlas van de Nederlandse Zoogdieren; Broekhuizen et. al.
- SOK-mededelingen, wintertellingen vleermuizen, Jos Cobben, Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg
- Dagvlinders in Limburg, verspreiding en ecologie 1990-1999, Akkermans e.a., 2001, NHG / Vlinderstichting, ISBN 90-74508-10-3
- Heukels, Flora van Nederland, 2005, Ruud van der Meyden, ISBN 900158344

© Mooi Limburgs Boekenfonds 2007

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, microfilm, internet of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Dit boekje is met zorg samengesteld door de redactie. Maar alles blijft mensenwerk. Wij aanvaarden dan ook geen verantwoordelijkheid of aansprakelijkheid voor fouten of omissies in deze uitgave. Uiteraard worden wij wel graag attent gemaakt op eventuele tekortkomingen, bij voorkeur per e-mail: ivn.maastricht@home.nl
Eventuele wijzigingen in de (route) beschrijvingen kunt u terugvinden op: www.ivn.nl/maastricht

Een uitgave van Mooi Limburgs Boekenfonds
Postbus 5100, 6130 PC Sittard. Telefoon: 046 411 60 00
Het Mooi Limburgs Boekenfonds is onderdeel van Media Groep Limburg, uitgever van Dagblad De Limburger en Limburgs Dagblad.

Colofon

IVN-Maastricht
Natuurtuinen Jekerdal
Secretariaat Carlo Poolen
Trichtervogdenstraat 70
6223 CT Maastricht
043-3626261
ivn.maastricht@home.nl
www.ivn.nl/maastricht

Eindredactie:
IVN-Maastricht: Tineke de Jong en Carlo Poolen

Routebeschrijving en fotografie:
IVN-Maastricht: Suzan Adriaanse, Goos Bronckhorst, Sussane Eussen, Jack Gerats, Herman Heemskerk, Tineke de Jong, Wil de Jong, Henny Kloosterboer, Theo van Mulken, Carlo Poolen

Foto's: Jo Hermans, Paul Voskamp, Heimans en Thijsse Stichting

Taaladviezen: Lieke Muyris, Journalistieke producties

Kaartmateriaal:
Rim Beckers, www.kartoon.nl

Subsidievertrekkers:
Nationale Postcode Loterij (via IVN NatuurNetwerk), anonieme schenking

Vormgeving van omslag en lay-out:
Pierre Clabbers, dtpPLUS, Media Groep Limburg

ISBN 978-90-8596-030-0
Eerste druk: september 2007

